

Jazyk jako ochrana kultury

Monika Štefková

Univerzita Karlova

monikastefkova92@gmail.com

LANGUAGE AS A CULTURE-PRESERVING PHENOMENON

The article focuses on two main struggles the Neapolitan language had to deal with in the 20th century. In the introduction, the text presents George Steiner's theory which argues that people all around the world use so many languages because one of the language's principal function is to protect the culture and identity of its community against foreigners. In this article, this theory is applied on the Neapolitan and used to rationalize the fact that this southern Italian language survived in the last century against all the odds. Two major threats are stated. The first one was the Fascist era, during which the regime tried to abolish all the dialects and make all citizens speak proper Italian. One of the means to achieve this was a school reform which was supposed to make children switch fluently from their dialect to Italian. The second major threat was closely connected to the expansion of mass media. Neapolitan speakers were slowly acquiring the language used on television, which they often did not fully understand. In consequence, the Neapolitan language was separated from its oral tradition and, according to the Neapolitan playwright Annibale Ruccello, became superficial. In the end, the article claims that Neapolitan is still alive, illustrating this point with the quotation of the linguist De Blasi.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Neapolština — fašismus — masmédia — George Steiner — Annibale Ruccello

Neapolitan — Fascism — mass media — George Steiner — Annibale Ruccello

Teoretické dílo *Po Bábelu* (After Babel, 1975) George Steinera je kromě mnoha dalších důvodů výjimečné i proto, že pojednává o otázkách překladu a jazyka z daleko širšího hlediska než většina do té doby vydaných studií. Tento rozsáhlý text se zabývá mimo jiné i otázkou, proč člověk (*Homo sapiens sapiens*), jehož mozek má v rámci téhož biologického druhu jen velmi málo anatomických odlišností, mluví tolika jazyky.¹ Z pragmatického úhlu pohledu je skutečnost, že národy a společenství po celém světě mluví několika tisíci jazyky, velmi nevhodná a nepraktická.² Vyvstává tedy

---

1 Steiner 2010, s. 62–63.

2 „Nepřeborné množství a rozmanitost lidských řečí nejenže nejsou hospodárné a prokazatelně ani výhodné, ale přičteme-li k nim fakt, že jsou si jazyky vzájemně nesrozumitelné, staví dokonce mocnou překážku materiálnímu a společenskému pokroku druhu.“ Tamtéž, s. 67.

otázka, proč tomu tak je a proč se překlad stal nutností. Steiner nám nabízí jednu hypotézu — jazyk může sloužit i k tomu, aby učinil kulturu určitého společenství neprostupnou pro ostatní a chránil tím jeho identitu: „Lidé mluvili a stále mluví tolika tisíci řečí, protože — zejména v archaických stadiích společenských dějin — existovalo tolik různých skupin, které dbaly na to, aby před druhými uhlídaly zděděná a jedinečná zřídla vlastní identity a snažily se vytvořit si vlastní sémantický svět, svou ‚alternitu‘.“³ Dále konstatuje, že „psychická potřeba osobitosti, při-vtělování a vynalézání je tak silná, že po celé trvání lidských dějin až do velmi nedávné doby převážila nad úžasnou, očividnou materiální výhodností vzájemného dorozumění a jazykové jednoty“.⁴ V tomto smyslu je jakýkoli překlad zradou,⁵ jelikož boří pomyslnou hranici, kterou si určitá skupina lidí střežila tím, že se jazykově vymezila vůči ostatním.

V tomto článku si položíme otázku, zda osobitost zvítězila nad pragmatismem i v případě neapolštiny⁶ a zda se tomuto jazyku, který má z jihoitalských dialektů zdaleka nejbohatší literární tradici,⁷ podařilo uchránit kulturu a identitu svých mluvčích. Tento jazyk přežil v průběhu staletí své existence navzdory mnoha cizím nadvládám.⁸ Obyvatelé Neapole a okolí si v minulosti museli osvojit spoustu cizích jazyků (italštinu, latinu, katalánštinu, francouzštinu či španělštinu), které používali jak pro každodenní komunikaci, tak ve styku s úřady.⁹ Ani po sjednocení Itálie se ale neapolština, která se stejně jako italština vyvinula z latiny (a navzdory obecně rozšířenému mínění tedy není dialektem italštiny),¹⁰ nevyhnula různým externím tlakům a v průběhu 20. století, tedy v období, jímž se bude zabývat tento článek, musela projít dvěma těžkými zkouškami. Překonala neapolština tyto překážky bez větší újmy, nebo utrhla šrámy, kvůli kterým je dnes stále více na ústupu?

3 Tamtéž, s. 209.

4 Tamtéž, s. 210.

5 Tamtéž, s. 210. V jiných částech knihy *Po Babelu* však Steiner zmiňuje myšlenky Waltera Benjamina, který se domníval, že překlad nám jako jediný může ukázat záblesky „čisté řeči“, neboli Ur-Sprache, a přisuzoval mu tím naprosto výsostnou pozici. Nebylo by tedy správné domnívat se, že Steiner interpretuje překlad jako „zradu“ obecně, tuto tezi je nutné chápat pouze v tomto konkrétním kontextu.

6 Lingvisté stále ještě vedou debaty o tom, zda by měla být neapolština klasifikována jako jazyk, či jako dialekt. Za nejednotnost názorů může teoretická klasifikace jazyků, která je v některých bodech nejednoznačná. De Blasi ovšem upozorňuje na to, že by tento „terminologický problém“ neměl být příliš dramatizován. Kdybychom se na dvojici neapolština × italština dívali striktně dichotomicky a kompetitivně, neapolština by z toho vyšla jako „minoritní jazyk“, a to by sebou neslo nežádoucí politické konotace. V tomto článku budeme považovat neapolštinu za jazyk (stejně jako např. Ryan [2018]), ale ve srovnání se standardní italštinou se na ni budeme kvůli přehlednosti odkazovat jako na dialekt. Srov. De Blasi 2000, s. 7.

7 Z Kampánie pochází i tzv. Carta di Capua (r. 960), jež je všeobecně vnímána jako první dokument italské literatury. Srov. Haller 1999, s. 244.

8 Neapol a okolí se v průběhu dějin ocitla mimo jiné pod nadvládou Normanů, Štaufů, Anjouvců, Aragonců či Bourbonů.

9 De Blasi 2015, s. 11.

10 Neapolština a italština se vyvíjely samostatně. Oba tyto jazyky vychází z latiny, z logiky věci proto nemůžeme neapolštinu pokládat za dialekt italštiny. Srov. Ryan 2018, s. 1377.

FAŠISTICKÁ JAZYKOVÁ POLITIKA

Neapolština — stejně jako ostatní dialekty a jazyky na území Itálie — čelila extrémnímu tlaku v období tzv. „Ventennio fascista“, tj. po dobu dvacetileté nadvlády fašismu (1922–1943). Fašistická vláda v rámci ideologické propagandy znovu nastolila (po svém interpretovanou) národní otázku a otázku jazyka, o kterých se na území Itálie diskutovalo již celá staletí. Překážkou na cestě za národní a jazykovou jednotou byl podle fašistických ideologů především dialekt.¹¹ Boj s dialekty se tedy stal (vedle snahy o potlačení jazyků menšin a jazykového purismu) jedním ze tří hlavních cílů fašistické jazykové politiky.¹² Každý Ital měl tudíž mluvit italsky, protože italština, kterou se fašisté snažili právě v rámci jazykového purismu „vylepšovat“ a „očistit“,¹³ se měla stát jazykem, jenž bude utužovat nový stát. Fašisté si uvědomovali, že je území celé Itálie silně dialektické, a navíc se potýká s poměrně vysokým procentem analfabetismu. Proto se rozhodli, že zakročí proti dialektům již ve fázi, v níž si je mluvčí osvojují, a zaměřili se na děti ve školních lavicích.¹⁴ Filosof a pedagog Giuseppe Lombardo Radice za tím účelem koncipoval metodu, díky níž měli žáci k italštině přejít plynule, skrze rodný dialekt.¹⁵ Tato metoda měla být využita v rámci tzv. Gentileho reformy, která byla přijata v roce 1923.¹⁶ V návaznosti na tuto reformu začalo v edici *Dal dialetto alla lingua* (Od dialektu k jazyku) vycházet velké množství učebnic pro první stupeň základních škol, které načas zastoupily běžné učebnice gramatiky.¹⁷ Učebnice byly z velké části sestaveny podobně jako dnešní „zrcadlové“ dvojjazyczne knihy. Žáci tak mohli stavět na svých pevných dialektických základech,¹⁸ a pomocí překladové metody se tak postupem času propracovat k italštině. Tyto učebnice byly vydávány zvlášť pro jednotlivé dialekty. Na začátku každé knihy bylo upozornění pro učitele, které v dnešních očích vyznívá poněkud dialektofobně a sarkasticky: „Učitel by si měl být vědom toho, že tyto učebnice slouží nikoli k výuce dialektu, který už žáci ovládají dokonale, ale k výuce jazyka jeho pro-

11 Golino 2010, s. 91.

12 Cardia 2008, s. 44.

13 Za fašistické nadvlády byla italština „očistována“ od cizích slov a jazykových přejímek — nahrazovaly je většinou neologismy nebo kalky. Mimo jiné bylo nařízeno vykat druhou osobou množného čísla, a nikoli třetí osobou čísla jednotného.

14 Podobné snahy probíhaly těsně po sjednocení Itálie v roce 1861. V té době bylo zhruba 78 % obyvatel negramotných. Tzv. *manzoniani* — zastánci jazykové hegemonie florentštiny, kteří se opírali o zprávu spisovatele Alessandra Manzoniho *Dell'unità e dei mezzi per diffonderla* (1868) — chtěli, aby škola pomohla vymýtiti dialekty a nastolit jednotný jazyk. Uvedení programu do praxe ovšem bránil fakt, že nebyl dostatek kantorů perfektně ovládajících florentštinu, a především skutečnost, že ještě v roce 1870 se zhruba 62 % Italů vyhýbalo povinné školní docházce.

15 Golino 2010, s. 91.

16 Série reform, které vypracoval Giovanni Gentile, když působil jako ministr školství v letech 1922–1924. Tamtéž, s. 91.

17 Demartini 2010, s. 64.

18 Je nutné si uvědomit, že pro mnoho dětí nebyl dialekt druhým jazykem, byl to naopak jejich rodný jazyk a italštinu si osvojovali až ve škole, jakožto druhý, „cizí“ jazyk.

OPEN ACCESS

střednictvím.¹⁹ Zároveň je ovšem potřeba podotknout, že autor mohl považovat za nutné připojit k učebnicím tuto poznámku i z toho důvodu, že italštinu neovládala na dostatečné úrovni ani řada tehdejších učitelů. Za zmínku stojí i samotný název učebnic: *Od dialektu k jazyku* v sobě implicitně ukrývá názor, že dialekt je jen prvním stádiem vědění, které dětem poslouží pouze k tomu dostat se do cílové destinace, k jazyku. Mimo jiné je opomíjen i fakt, že řada těchto „dialektů“, jimiž se na území sjednocené Itálie hovořilo i psalo, může být ve skutečnosti klasifikována jako jazyky.

Učebnici pro neapolské mluvčí zkompletoval historik a znalec neapolské kultury Fausto Nicolini. Sestávala ze tří dílů a byla určena pro 3., 4. a 5. třídu prvního stupně základní školy. V prvním díle žáci narazili převážně na ukolébavky, jazykolamy, říkanky, hádanky a přísloví. Druhý díl je kompletně věnován *Pentameronu* Giambattisty Basileho²⁰ a ve třetím díle se žáci mohli setkat s Basileho složitějšími texty a s texty dalších významných neapolských autorů, jako byli například Giulio Cesare Cortese, Salvatore di Giacomo, Ferdinando Russo atd.

Je zajímavé sledovat, jak je neapolský originál v učebnici v některých pasážích překládán do italštiny, a především jak jej autor komentuje. Neapolština je místy „cenzurována“ a její expresivita „zplošťována“ překládáním lexikem náležejícím do jiného rejstříku. Například neapolský výraz *scemo*²¹ (blbec) existuje ve stejném tvaru i významu i v italštině. V italském textu však najdeme *buono a nulla*, tedy budižkničemu. Expresivní výraz *chiatto*,²² tlustý, je do italštiny přeložen jako *corpulente*, tělnatý atp. V druhém díle učebnice se setkáme s příslovím,²³ které je podle poznámek pod čarou nepřeložitelné, což samo o sobě není nic překvapivého. Zarážející je ovšem fakt, že autor učebnice neví, co mají znamenat dvě slova v něm obsažená, a komentuje to v poznámce pod čarou „skromnými“ slovy: „Co znamená *pettini di quindici*, vám nejsem schopn říct ani já.“

Pedagogické metody této učebnice jsou místy, mírně řečeno, zarážející. V textu se v jednom místě objeví výraz *chiù meglio*, doslova *víc lépe*, který je v neapolském jazyce naprosto legitimní. Autor se zcela po právu domnívá, že by mohl žákům činit problémy, protože dialektičtí mluvčí mají často tendenci překládat ze svého rodného jazyka některá sousloví doslovně, a je tedy namístě na tento potenciální zádrhel školáky upozornit. Co ovšem vzbuzuje údiv, je „motivace“, která je žákům předkládána: „Dej si pozor, abys to nepřeložil jako *víc lépe*. Byla by to chyba, kvůli které bys byl všem jenom pro smích.“²⁴ Autor také na mnoha místech zesměšňuje obyvatele Neapole, kteří mluví italsky. Například v pasáži, kde jsou děti poučovány o tom, že konkrétní sloveso (*imparare* — učít [se]) je v italštině pouze intranzitivní a nedá se použít tranzitivně jako v neapolštině. Poznámka pod čarou varuje: „Dej si pozor, záměna těchto

19 Nicolini 1924 [parte prima], s. 5.

20 Giambattista Basile (1575?–1632) byl neapolský básník a prozaik. Jeho nejvýznamnější dílo *Pentameron aneb Pohádka pohádek aneb Kratochvíle maličkých* (psané neapolsky), je prvním souborem lidových pohádek v Evropě. V knize se nachází směs fantastických, groteskních, ale i lascivních a krutých příběhů. Srov. Pelán (a kol.) 2004, s. 156–157.

21 Nicolini 1924 [parte seconda], s. 9.

22 Tamtéž, s. 11.

23 Tamtéž, s. 19.

24 Tamtéž, s. 55.

dvou slov je v Neapoli velmi častá, dopouštějí se jí i lidé, kteří jsou přesvědčení o tom, že [italsky] mluví dobře.“²⁵

Závažnost toho, že se fašistická vláda rozhodla učinit toto opatření a na celém území ho institucionalizovala, by neměla být opomíjena. Provedení učebnic je navíc z pedagogického, morálního, ale i odborného hlediska diskutabilní. Učebnice se snažily děti přesvědčit o podřadnosti jejich rodného jazyka. Autor je upozorňoval na to, že když budou používat *neapoletanismy*, budou terčem posměchu. To vše za jediným účelem — zbavit je jejich rodného jazyka jeho prostřednictvím. Ale kvůli, nebo lépe řečeno díky skutečnosti, že pedagogové nebyli na tento způsob výuky připraveni a že celý plán nebyl dostatečně promyšlen, se tato metoda neujala. Režim navíc roku 1934 učinil autoritativní krok a dialekty ve školách celoplošně zakázal.²⁶ Zásahy proti dialektům byly čím dál tím radikálnější, v následujících letech například Ministerstvo lidové kultury zakázalo používat cizí a dialektické výrazy v tisku. Dialekty se dále nesměly používat ani v divadlech (přestože někteří umělci dostali výjimku, mezi jinými do této skupiny patřili sourozenci De Filippovi).²⁷

Fašismu se ovšem jeho plán nevydařil.²⁸ Přes veškerou snahu se mu nepodařilo dialekty vymýt a nedokázal ani definitivně zvítězit v boji s analfabetismem, přestože se jeho procento snížilo. V roce 1951 je pro 4/5 Italů stále běžné mluvit dialektem.²⁹ Může za to, že dialekty přežily fašistické dvacetiletí, jejich síla, nebo neschopnost režimu? Možná obojí. Italové se v každém případě naučili italsky až s nástupem televize.³⁰

JAZYKOVÝ ÚTOK ZE STRANY MASMÉDIÍ

Na jazykovou situaci v poválečné Itálii měla už od svých počátků obrovský vliv média.³¹ Na vývoji jazyka se samozřejmě podílel i tisk. Nebyl ovšem přístupný všem, protože procento analfabetismu bylo stále ještě poměrně vysoké³² a jen necelá pětina Italů pokračovala po ukončení základní školy ve studiích.³³ Mnozí se setkali s italštinou poprvé v kině³⁴ — mluvený jazyk byl pro mnoho lidí dostupnější než složité texty v novinách (mimo jiné i proto, že si lidé mohli slova propojovat s obrazy); s filmy ovšem nebyli v každodenním styku. Ještě dostupnějším prostředkem bylo pro obyvatele

25 Tamtéž, s. 25.

26 Golino 2010, s. 91–92.

27 Tamtéž, s. 103.

28 Přejímky nebyly vymýceny a uchytilo se jen mizivé procento nových slov. Vykání pomocí třetí osoby jednotného čísla (které bylo zakázáno a nahrazeno vykáním pomocí druhé osoby množného) se vrátilo.

29 *Me ne frego!* (2014).

30 Tamtéž.

31 Zmiňovaná média (kromě televize) nevznikla až po válce, ale výrazně ovlivnila poválečný jazykový vývoj.

32 V průměru bylo na celém území negramotných 14 % obyvatel. De Mauro 1984, s. 431.

33 Tamtéž, s. 431.

34 Ke zvukovým filmům měli Italové přístup už od počátku 30. let 20. století.

(i z ekonomického hlediska) rádio.³⁵ Rádio ale vnášelo do italských domácností umělý jazyk — moderátoři si svoje vstupy pečlivě připravovali předem a „mluvili jako kniha“.³⁶ Jak již bylo řečeno, v roce 1951 mluvilo běžně italsky pouze cca 18 % Italů.³⁷ Jazyková situace na území Itálie se však měla navždy změnit dne 3. 1. 1954, kdy začala pravidelně vysílat italská televize RAI.³⁸ Televize se oproti ostatním médiím vyznačovala jedním specifickým — vysílané pořady byly velmi heterogenní, a z logiky věci tak používaly různorodé jazykové registry. Když diváci něčemu nerozuměli, mohli si, stejně jako v případě filmů, vypomoci obrazem. Televize ale přinášela lidem „okolní svět“ přímo do domů — a oni ho mohli kdykoli vypnout a zapnout podle vlastní vůle. Televizní mluva byla „spontánnější“, moderátoři mluvili na rozdíl od moderátorů v rádiu přirozeněji, jejich mluva nezněla „šroubovaně“.³⁹ Statistické údaje o tom, kolik domácností vlastnilo televizor, neobsáhnou celkový vliv tohoto média — lidé velmi často chodili sledovat televizní programy k sousedům a do barů.⁴⁰ Postupem času nebyli ovlivňováni jen televizní diváci, ale i ostatní obyvatelé, kteří televizi nesledovali, protože diváci se sami stávali šířiteli nové jednotné italské mluvy. Míra vlivu televizního vysílání je mimo jiné zřejmá z počtu termínů, které se v běžné mluvě uchytily.⁴¹ Přestože televizi nemůžeme přisuzovat veškerou zásluhu na rozšíření italštiny v celonárodním kontextu,⁴² hrála v něm naprosto zásadní roli.

Vzestup italštiny šel ale ruku v ruce s úpadkem dialektů. Skutečnosti, že média velmi negativně ovlivňují neapolštinu, si všiml dramatik Annibale Ruccello.⁴³ Toto téma prostupuje téměř celým jeho dílem. Problémem ovlivňování neapolštiny jazykem masmédií se mimo jiné zabýval i teoreticky. Ruccello vnímal problém v širším kontextu, domníval se, že neapolština se s příchodem modernizace odklání od své orality, která pro ni představovala styčný bod, a místo toho začíná stavět na vrat-

35 První radiostanice začala v Itálii vysílat v roce 1924. Srov. <http://www.storiadellaradio.rai.it/dl/portali/site/articolo/ContentItem-d3384361-91fc-4b38-b8ab-9ec4031ec7aa.html>.

36 De Mauro 1984, s. 430–435.

37 Tamtéž, s. 441.

38 http://www.rai.it/dl/rai/text/ContentItem-20844e48-74d8-44fe-a6f4-7c224c96e8e4.html?refresh_ce.

39 De Mauro 1984, s. 435–438.

40 Pod slovem bar si musíme v italském kontextu představit něco úplně jiného než ve zbytku světa. Italové do svých barů chodí zejména na kávu, často zde například snídají. Bar hraje v italském společenském životě důležitou roli — lidé se zde setkávají před prací, po práci i ve volných dnech.

41 Tamtéž, s. 443, 448.

42 Velkou měrou k tomu přispěla i urbanizace a rozšíření středoškolského vzdělání. Tamtéž, s. 449.

43 1956 Castellammare di Stabia — 1986 Řím. Ruccello byl významný dramatik, režisér, herec, antropolog a esejista. Jeho dílo spadá do širšího kontextu tvorby tzv. Nové neapolské dramatiky, k níž bývá kromě něj zpravidla řazen ještě Enzo Moscato a Manlio Santanelli. Přestože se jejich jednotlivé poetiky liší, společně se dramatikové v rámci tohoto směru zasadili o redefinování *neapolitanity* (soubor vlastností náležejících Neapoli a jejím obyvatelům). Autoři se nezdřáhali ukázat světu temnější část Neapole a zbořit tak stereotypní mýtus o bezstarostném slunečném městě. Svá díla psali v neapolštině, a tudíž se mimo jiné zasadili o její uchování a další rozvoj.

kých základech masmediální mluvy. Otevřel naléhavost tohoto tématu v osmdesátých letech minulého století, a nepřímo tak navázal na Piera Paola Pasoliniho, který už zhruba dvacet let před ním upozorňoval na nebezpečí, které skýtá technologický pokrok a s ním související „technologická mluva“⁴⁴. Rucello se však snažil společnost varovat především před mediálním bohem a konstatoval, že se z neapolštiny, které přezdíval *lingua di viscere* — jazyk útrob —, stává *lingua afasica* — doslova afázický jazyk, který už je natolik plytký a prázdný, že nedokáže vyjadřovat pravé významy slov a slouží pouze jako prostředek k bazálnímu dorozumívání. Fakt, že Rucello začne popisovat neapolštinu jako „vyprázdněný“ jazyk, který ztratil veškerou sémantickou hodnotu, je velmi neobvyklý. Obecně byly dialekty vždy vnímány a popisovány jako nejpřirozenější možné prostředky k vyjádření nejnítěrnějších emocí a prožitků. Jako kdyby neapolština za fašistické diktatury ustála vnější tlak, ale o několik let později se začala potýkat s možná ještě nebezpečnějším problémem — interní devalvací. Neapolštinu již neohrožují fašističtí pohlaváři, ale samotní mluvčí zaplavení vlnou masmediální italštiny. Rucello tak z pozice antropologa⁴⁵ dokázal skrze změny v jazyce předvídat i změny sociální, které často zachycoval ve svých dílech.

A jakým konkrétním způsobem vlastně masmédiá na neapolštinu působila? De Mauro cituje Lidii de Ritu, která prováděla zajímavý terénní výzkum mezi zemědělci v Basilicatě.⁴⁶ Vzhledem k tomu, že pro velké procento obyvatel byl mateřským jazykem dialekt, kterým mluvilo i jejich okolí, s italštinou se často poprvé setkali právě až prostřednictvím televize. Antropoložka si povšimla jednoho velmi zajímavého fenoménu. Mluvčí (v tomto případě zemědělci v Basilicatě) italštinu „vnímali, zvláště pokud [moderátoři] mluvili rychle, velmi subjektivně a chápali ji pouze částečně.“⁴⁷

Tato skutečnost se ale zjevně týkala širšího okruhu lidí. Italštinu si začali prostřednictvím televizní obrazovky osvojovat i neapolští mluvčí (byť velmi často neobratně a chybně), a to se pak promítalo do jejich rodného jazyka. Tento fenomén je velmi výstižně zpracovaný právě v Rucellově díle v *Mamma: Piccole tragedie minimali* (Máma: Malé minimální tragédie, 1986) konkrétně ve čtvrté epizodě *La telefonata* (Telefonát). Na jevišti je pouze Maria, která telefonuje se svojí přítelkyní Nunziou. Prakticky celý rozhovor se skládá jen z jazykových klišé. Naprostá většina témat, která probírají, nějak souvisí s televizním vysíláním — ať už jde o konkrétní značku potravin či oblečení, události z černé kroniky, televizní pořady nebo celebrity. Za zmínku stojí i fakt, že přítelkyně hlavní hrdinky pojmenovala své děti podle postav z brazilské telenovely. Slova nebo výrazy, se kterými se velmi pravděpodobně setkaly poprvé právě v televizi, jsou často zkomolené. Když se Maria dozví, že se přítelkyně chystá připravovat k obědu salát, silně ji to znepokojí:

44 Pasolini 1972, s. 2. (Článek *Nuove questioni linguistiche* byl poprvé publikován v roce 1964.)

45 Annibale Rucello vystudoval filozofii na neapolské univerzitě Fridricha II., zaměřoval se na kulturní antropologii a ve své diplomové práci analyzoval dílo *Cantata dei pastori* od Andrey Perrucciho.

46 De Mauro, s. 455.

47 Tamtéž.

„Co že děláš, salát?... Zbláznila ses?... Ten má tu radioaktivitu! Jo tak ty na to nevěříš... Já se prostě bojím... Ještě pořád kupuju jen mražený věci... Ne kvůli sobě, ale kvůli děckám... Jsou tak krásný, to by mi ještě tak scházelo, aby se z nich stali trpaslíci...“⁴⁸

Mariu evidentně zastrašily informace, které slyšela z médií.⁴⁹ Kromě toho je však zjevně nezpracovala dobře a není schopná je správně reprodukovat. Místo toho, aby řekla, že je salát radioaktivní (což už by samo o sobě bylo velmi zjednodušené), řekne doslova „salát má radioaktivitu“. S podobným případem se v textu setkáme v okamžiku, když Maria mluví o džínách značky „Giorgio e Armani“⁵⁰, tedy Giorgio a Armani, místo Giorgio Armani, nebo když se ptá Nunzie, která je těhotná, jestli už byla na ultrazvukovém vyšetření. Místo italského *l'ecografia* ale Maria použije poneapolštěný, nicméně nesprávný výraz *'a cografia*.⁵¹ Zjevně neporozuměla cizí předponě „eco“, a tak z původní *echografie* vznikla *ta chografia*. Totožných příkladů je v textu nespočet. Rucello poté v jednom okamžiku vkládá Marii do úst větu, která v celkovém kontextu vyznívá nanejvýš ironicky: „Ale abych ti pravdu řekla, já vážně nemám čas vysedávat u televize...“⁵² čímž velmi pravděpodobně podtrhuje fakt, že mluvčí si nejsou vlivu, který na ně televize má, ani v nejmenším vědomi.

Vzdělanější vrstvy se díky (nebo kvůli?) televizi postupně úplně vzdaly dialektů a začaly používat italštinu pro veškerou komunikaci. V méně vzdělaných a chudších vrstvách, které žily doposud v kompletně dialektickém prostředí, se začaly tvořit skupinky lidí, které si osvojovaly mluvenou italštinu.⁵³ „Slovní zásoba méně vzdělaných vrstev byla obohacena o italské výrazy.“⁵⁴ Můžeme se ale domnívat, že místo slova „obohacení“, které používá De Mauro, by Rucello pravděpodobně použil úplně jiný výraz. Setkáváme se zde se střetem zájmů — co bylo vnímáno jako pozitivní pro italštinu, nemuselo být tak úplně pozitivní pro neapolštinu. Byl pro ni ale tento vliv fatální? „Rozkládala“ italština neapolštinu stále víc a vytvořila z ní pouze reziduum dříve organického dialektu, nebo se neapolština adaptovala, pojmla do sebe nové jazykové prvky a funguje dál jako živý dialekt?

Možnou odpověď jak na tuto otázku, tak i na otázku, kterou jsme si položili na začátku, nám poskytuje De Blasi. Neapol se, na rozdíl od jiných italských měst, mohla již po sjednocení (1861) pyšnit jedním rysem — její dialekt byl neobyčejně živý, a to,

48 „Che faje 'a 'nzalata?... Ma si' pazza? ... Chella tena 'a radiattiva! Eh nun ce cride a sti cco-se... Io me metto appaura... Sto accattanno ancora sulo 'a robba congelata... Nunn'è pe' me è p'è criature... Chelle so' già troppo belle ce manca sulamente c'addeventane nane...“ Rucello 1993, s. 241.

49 Text pravděpodobně odkazuje na tehdy velmi aktuální jadernou havárii v Černobylu (1986).

50 Rucello 1993, s. 242.

51 Tamtéž, s. 242.

52 „Io invece t'haggia dicere 'a verità nun tengo maje 'o tiempo 'e sta annanza 'a televisione...“, tamtéž, s. 243.

53 De Mauro 1984, s. 458.

54 Tamtéž, s. 459.

jak tvrdí De Blasi, trvá doposud. Převládá její mluvená forma, tudíž se nejedná jen o zkosnatělý jazyk využívaný pouze v neapolské písni nebo v neapolském divadle za účelem zachování tradice.⁵⁵ Mimo jiné se ale k neapolštině vracejí i současní spisovatelé.⁵⁶ Většinou sice nepíší v dialektu celé knihy, ale s neapolštinou ve větší či menší míře pracují. Vracejí se ke svému rodnému jazyku, který už je po staletí pilířem kultury, jíž se cítí být součástí. „Ve [20.] století, v němž mnozí, více či méně chybně, mluvili o konci nebo krizi dialektů, se neapolština vyznačovala velkou mírou životaschopnosti ...“⁵⁷ Z výše uvedeného tedy vyplývá, že neapolština v průběhu 20. století odolala jak externím, tak i interním hrozbám a dokázala si uchovat ona „zřídla vlastní identity“, o kterých mluví Steiner. Je těžké vysvětlit, proč tomu tak je. Dala by se skutečnost, že neapolština „přežila“ tolik nástrah, zdůvodnit právě tím, že musela po celá staletí chránit identitu svého společenství? Domnívám se, že ano. „Neapol rozhodně nezůstala stejná jako dříve, ale její dialekt je, přestože se částečně změnil, stále živý.“⁵⁸

LITERATURA:

- Cardia, Nicola. “Il neopurismo e la politica linguistica del fascismo.” *Ècho des études romanes*, 4, 2008, č. 1, s. 43–54. Internetový projekt. [online]. [cit. 2019-03-05]. Dostupné z: <<https://www.eer.cz/files/6-4-Cardia.pdf>>.
- De Blasi, Nicola. *Il napoletano parlato e scirtto*. Napoli : Libreria Dante & Descartes, 2000.
- De Blasi, Nicola. *Storia linguistica di Napoli*. Roma : Carocci editore, 2015.
- De Mauro, Tullio. *Storia linguistica dell'Italia unita*. Roma-Bari : Laterza, 1984.
- Demartini, Silvia. „«Dal dialetto alla lingua» negli anni venti del Novecento: una collana scolastica da riscoprire.“ *Letteratura e dialetti*, 3, 2010, s. 63–80. Internetový projekt. [online]. [cit. 2019-03-05]. Dostupné z: <https://www.academia.edu/3702915/Dal_dialetto_alla_lingua_negli_anni_Venti_del_Novecento>.
- Golino, Enzo. *Parola di Duce: Come si manipola una nazione*. Milano : Rizzoli libri, 2010.
- Me ne frego!* [film]. Režie Gandolfo, Vanni. Itálie, Istituto Luce, 2014.
- Nicolini, Fausto. *Esercizi di traduzione dai dialetti della Campania: Napoletano: Parte prima*. Firenze : R. Bemporad & F., 1924.
- Nicolini, Fausto. *Esercizi di traduzione dai dialetti della Campania: Napoletano: Parte seconda*. Firenze : R. Bemporad & F., 1924.
- Nicolini, Fausto. *Esercizi di traduzione dai dialetti della Campania: Napoletano: Parte terza*. Firenze : R. Bemporad & F., 1924.
- Pasolini, Pier Paolo. „Nuove questioni linguistiche“. In *Empirismo eretico*. Milán : Garzanti, 1972.
- Pelán, Jiří a kol. *Slovník italských spisovatelů*, Praha : Libri, 2004.
- Rucello, Annibale — Libero, Luciana, *Teatro*, Napoli : Guida, 1993.
- Ryan, John M. „Embracing Neapolitan as a Language which is key to the reconstruction of early Romance.“ *Theory and Practice in Language Studies*, 8, 2018, č. 11, s. 1377–1386.

55 De Blasi 2015, s. 115.

56 Např. Elena Ferrante, Erri De Luca, Andrej Longo, Viola Ardone, Roberto Saviano.

57 De Blasi 2015, s. 116.

58 Tamtéž, s. 117.

Steiner, George. *Po Bábelu: Otázky jazyka a překladu*. Přel. Šárka Grauová. Praha : Triáda, 2010.

W. Haller, Hermann. *The other Italy: The Literary Canon in Dialect*. Toronto : University of

Toronto Press, 1999. Internetový projekt. [online]. [cit. 2019-03-05]. Dostupné z: <<https://www.amazon.com/Other-Italy-Literary-Dialect-Toronto/dp/0802044247>>.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE:

http://www.rai.it/dl/rai/text/ContentItem-20844e48-74d8-44fe-a6f4-7c224c96e8e4.html?refresh_ce.

<http://www.storiadellaradio.rai.it/dl/portali/site/articolo/ContentItem-d3384361-91fc-4b38-b8ab-9ec4031ec7aa.html>.